

Intervju s Damirom Smiljanićem, Filozofski fakultet u Novom Sadu

ČEMU: Cijenjeni ljubitelji “Sofije”, u narednim recima donosimo intervju s profesorom Damirom Smiljanićem s Odsjeka za filozofiju Sveučilišta u Novom Sadu, koji je trenutno, u sklopu CEEPUS razmjene, na gostovanju pri Odsjeku za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu. Dobro nam došli, profesore Smiljanić, pozdravljam Vas ispred Udruženja studenata filozofije, a za početak nam recite pokoju informaciju o Vašem užem području filozofskog promišljanja i djelovanja.

Smiljanić: Kao prvo bih se hteo zahvaliti što ste me pozvali na razgovor, a što se tiče moje biografske pozadine, školovao sam se filozofski u Nemačkoj, pa otuda i ne čudi da se polje mogeg interesovanja formiralo u tom kontekstu. Dakle, proučavanje klasične njemačke filozofije, ali i novijih struja, svakako, u dodiru s drugim tradicijama – onim anglosaksonskim i frankofonskim, a što se tiče užeg interesovanja, naveo bih tri do četiri oblasti. Prva, možda i najznačajnija – tzv. *metafilozofija*, a, uzgred budi rečeno, i kod vas sam imao priliku da predajem nešto vezano sa time. To je disciplina koja se intenzivno bavi proučavanjem strukture filozofskog mišljenja, koje ne mora da bude isključivo internalističko, dakle da bude vezano samo za strukturu nekakvog mišljenja, nego da bude i povezano sa nekakvim spoljašnjim utjecajem, onim društva, ideologije itd. na samu filozofiju. Zatim, tzv. *sinestetika* – to je jedna forma onog što se danas u njemačkom kontekstu naziva *nova fenomenologija*, a bavi se proučavanjem logičkog potencijala osećanja i raspoloženja, što je povezano s jednom vrstom kritike starije gnoseološke tradicije koja je negativno gledala na osećanje, smatravši da ono ugrožava spoznaju, a sinestetičkim se putem, nasuprot tome, dokazuje da osećanja mogu da vode ka spoznaji. I kao treće bih naveo ono što bi se u najširem smislu moglo nazvati *integrativna filozofija*, u sklopu čega je, naravno, zastupljena i *integrativna bioetika*. Radi se o pokušaju ne-redukcionističkog poimanja stvarnosti i pokušaju povezivanja različitih tradicija mišljenja i disciplina u sklopu filozofije, a možda čak i mimo toga. Na kraju bih naveo i nešto što bih nazvao

ekscentrična filozofija, što bi bilo proučavanje nekih autora koji su marginalizovani, i koji bi, po mom mišljenju, trebali da budu više u centru pažnje filozofske javnosti.

ČEMU: Zanimljivo! Ekscentrične filozofije ćemo se dotaknuti kasnijeg... Dakle, spomenuste da ste svojevrsni germanofil, njemački vam je skoro kao materinji jezik, mogli bismo kazati – znanstveni materinji jezik, pak nas zanima vaš stav o budućnosti kontinentalne filozofije u “raljama analitike”, da se slikovito izrazim, kao nekakve dominantne struje u svjetskim filozofskim okvirima filozofije. Ima li kontinentalna filozofija budućnost, je li ona prijatnija analitici, ili pak njezin potencijalni spas?

Smiljanić: To je vrlo dobro pogođeno pitanje, jer sam imao iskustva za vrijeme studija u Nemačkoj da se sve više nastave filozofije usmerava k analitičkoj filozofiji, što je, zanimljivo, institucionalno povezano s time da bi za sve osobe, koje namjeravaju da se zaposle na institutima i univerzitetima u Nemačkoj, bilo poželjno da su dobro upoznati sa analitičkom filozofijom. Dakle, tamo ne trebaš toliko biti upoznat sa Hegelom, koliko sa Wittgensteinom ili Davidsonom. Osobno, nemam ništa protiv analitičke filozofije, pa čak i sam u Novom Sadu predajem nešto slično, primjerice filozofiju duha, ali opasno je kada se asimiluje jedna tradicija drugom, i tu vidim opasnost, kada samo jedan tip filozofskog mišljenja želi da prevlada u odnosu na druge. Uvijek sam za nadopunjavanje, za komplementarnost, za integrativnost. Ono što vidim kao problem u Nemačkoj je što se tamo pokušava presaditi jedna filozofija koja pojmovno nije možda toliko povoljna za taj kontekst i što se na taj način neke linije gube, koje bi, po meni, bile zanimljivije pratiti, naravno, u dodiru sa analitičkom filozofijom, ali ne u potpunoj asimilaciji od strane ove. Zato mislim da će biti izazov ako netko pokuša izmijeniti analitički način mišljenja “iznutra”, a moja prognoza je da će se sama analitička filozofija transformirati, što možete vidjeti po tome da se danas analitički filozofi sve više okreću pitanjima metafizike. Čak proučavaju i Hegela. Tako da tko zna šta će se još desiti...

ČEMU: Dodao bih da je analitička filozofija možda i pretenciozna sintagma, smatrajući da je analitička metoda. Analitika je filozofij-

ska metoda znanstvenog sistematiziranja par excellence, što, recimo, Potrč sjajno razrađuje u svojim djelima, no kada to metamorfozira u bahato potenciranje primata filozofske teleologije i historije, i kad se pritom odbacuje cjelokupna filozofijska tradicija, smatram da dolazi do svojevrstnog izopačenja onog filozofijskog.

Smiljanić: To je možda čak i pitanje za jednu sociologiju akademskog mentaliteta – kako se formira filozofija kao institucija?

ČEMU: Očite su primjese krajnjeg bezobrazluka pri ismijavanju i odbijanju čitave kontinentalne tradicije, što smo znali vidati na ovim filozofskim prostorima, gdje određeni profesori doslovce sprdaju Kanta i Hegela i raznorazne ostale autore.

Smiljanić: Ne, to nije dobro...

ČEMU: Čini mi se da je u analitičkim krugovima to postala jedna interna fora.

Smiljanić: Često puta se tu radi i o nedovoljnom poznavanju kontinentalne tradicije, odnosno prikrivanju vlastitog poluznanja ili čak neznanja.

ČEMU: Naravno... Kada već razgovaramo o odnosu analitičke i kontinentalne tradicije, i o njihovoj potencijalnoj uzajamnoj integraciji, mislim da je neminovno spomenuti integrativnu bioetiku kao jedinstveni metodološki primjer mosta koji nadilazi te oštrobridne podjele. Koliko smo upoznati, i vi ste intenzivan izučavatelj integrativne bioetike.

Smiljanić: Ne želim da pretjerujem, ali ja sam jedan od “pionira” koji tu učestvuje, pošto su me kolege iz Zagreba, odnosno Hrvatske animirali da učestvujem u projektu etabliranja te integrativne discipline, i drago mi je zbog toga, jer je intencija tog poduhvata, koliko sam ja uspeo da shvatim, da se upravo prevaziđu neke jednostranosti i uvaži kompleksnost našeg mišljenja o svijetu. Poanta je da što više sučeljavamo mišljenja, a ne da ih nekritički odbacujemo, zatim da pokušamo da vidimo u kojoj se mjeri dva ili tri naizgled suprotna

stanovišta ipak mogu povezati a da posljedica toga nije neki plitki eklekticizam.

ČEMU: Otvorena transdisciplinarna komunikacija je ključna, naravno.

Smiljanić: Upravo tako, komunikacija je ovdje najvažnija, tako da mislim da je to jedan pozitivan trend i nadam se da će on i dalje trajati, samo, naravno, treba još intenzivnije raditi na tome. Predlažem da treba još više raditi na pojmovnosti i metodologiji, da još u većoj mjeri taj projekat integrativne filozofije dobije svoj prepoznatljiviji profil.

ČEMU: Smatram da ste fino pogodili poantu, te u razgovoru s kolegama primjećujemo da je prisutno očito nepoznavanje integrativne metodologije, pak na pitanje o samoj integrativnoj bioetici kao reakciju uobičajeno dobivamo iščudavanje uz pitanje čime se dotična bavi i zašto? Tako smatramo da još ni sama integrativna bioetika nije ponudila adekvatan pojmovni instrumentarij široj filozofskoj i znanstvenoj publici.

Smiljanić: Slažem se s vama, ali ideja je sjajna i treba da se nastavi sa njenim unapređivanjem i njenom popularizacijom.

ČEMU: Ne sumnjamo da će integrativni bioetičari, kako bismo rekli – etičari sunositosti, pridonijeti na tom polju. Nego, iduće pitanje... Dakle, vi ste poznati kao istražitelj i popularizator nekih manje poznatih autora smještenih na marginama filozofskog dijapazona, pa nam recite, odnosno preporučite nam pokojeg marginaliziranog autora.

Smiljanić: Drago mi je da ste mi postavili to pitanje jer zaista već izvesno vreme pokušavam da skrenem pažnju na dela nekih manje poznatih filozofa koji su, nažalost, potpuno marginalizovani, a jedan od njih je izvjesni Philipp Mainländer, koji je bio pristalica Schopenhauera i koji je hteo da razradi njegovu metafiziku nihilizma, ali ju je čak radikalizovao. Dok Schopenhauer polazi od postojanja volje za životom, Mainländer postulira volju za smrću, a time čak i anticipira onu priču o *thanatosu* kod Freuda. Ovaj zaboravljeni mislilac je sam završio tragično, a po njemu vrlo konsekventno, tako što je sebi

oduzeo život. Međutim, to kod njega ima savršenog smisla jer je čitavu svoju filozofiju projektovao kao jednu vrstu filozofije izbavljenja. Pod izbavljenjem ne smatra ono u religioznom smislu, već naprosto smatra da sam kozmički proces ide ka tome da se anihilira, i zato mi je on jedan od najzanimljivijih autora. Učestvovao sam i na jednom konkursu grada Offenbacha koji je raspisao natječaj na kojem sam, za divno čudo, osvojio prvu nagradu, što i nije bilo teško s obzirom da su bila samo četiri sudionika [smije se]. Nadalje, preporučam Ludwiga Klagesa – to je mislilac, koji je, po meni, ranga jednog Wittgensteina, Heideggera i Adorna, ali je nažalost totalno izolovan. Recepcija gotovo da ne postoji, iz razloga što ga mnogi svrstavaju u kontekst razvoja ideologije nacional-socijalizma, što je pogrešno, jer sam Klages nije bio izričiti pristalica, ali naravno da su se neke njegove ideje mogle zlobotrijebiti u tom kontekstu. On je inače princip duše stavio nad princip duha. Njegovo glavno delo ima naziv “Duh kao protivnik duše”, i tu pokušava da razvije jednu alternativnu filozofiju koja osetilnost stavlja u centar filozofske pažnje. Time je praktički postao preteča, onaj koji je anticipirao novu fenomenologiju. Iz tog razloga bi ga trebalo više proučavati, on nije preveden ni na hrvatski, ni na srpski, te bi zaista trebalo ispraviti tu nepravdu.

ČEMU: Diskurs me podsjeća na predstavnike filozofske antropologije, koji su imali slične probleme diskriminatorne naravi zbog tobožnjeg koketiranja s nacistima, tipa Gehlen, a ima tu i brdo autora koji su nepravedno zanemareni zbog nepravilnog kontekstualiziranja, a nezaobilazni primjer dotičnog je i Nietzsche. Nego, imate li još kojeg filozofa za preporučiti našem studentskom filozofskom čitateljstvu?

Smiljanić: Mogu pomenuti još jednog, koji je zaslužan za pomalo “crazy” pokušaj. Njegovo ime je Eberhard Rogge, a on je prvi i jedini filozof koji je pokušao da aksiomatizira filozofiju. Pri tome ne koristi formalistički diskurs, ali ideja je da pokuša imenovati aksiome oko kojih se filozofi mogu složiti, iako se razilaze u svojim stanovištima. Poanta je naći aksiom od kojeg polaze svi filozofi, i od kojih će polaziti ubuduće.

ČEMU: Dobro zvuči, mislim da je ciljao na zor rađanja, haha...

Smiljanić: To je jedan, možemo reći, projekat, a gorka ironija sudbine je da je Rogge poginuo u drugom svjetskom ratu, pa nije mogao dovršiti svoje glavno djelo. Njegovo djelo, iako je ostalo nedovršeno, po meni je jedan od najzanimljivijih pokušaja radikalne filozofske samorefleksije u dvadesetom stoljeću.

ČEMU: Imate li možda još kojeg autora u rukavu?

Smiljanić: Fritz Mauthner. Zašto njega pominjem? Ako čitate Wittgensteina, u "Tractatusu" na jednom mjestu u zagradi stoji da je sva filozofija kritika jezika, ali ne u Mauthnerovom smislu. Radi se o veoma zanimljivom liku, on je neka vrsta amfibije između filozofije i književnosti. Napisao je puno djela, romana i pripovjedaka, ali je poznat kao jedan od prvih izuzetnih kritičara jezika. Svoju kritiku je sproveo u djelo u "Prilozima kritici jezika". Radi se o jednom značajnom, ali zaboravljenom djelu koje je Wittgenstein evidentno čitao, a mislim da se može i prepoznati utjecaj Mauthnera na Wittgensteina po primjeru argumenta lestvi koje se koriste a onda odbace. Ima tu još imena koje bih mogao navesti, recimo izvjesni Emil Lask, originalni novokantovac kod kojeg ima mnogo spoznajno-teorijskih ideja, a preduslov da se bavimo njime je, između ostalog, da se neko od njegovih djela prevede na naše jezike. I tako dalje...

ČEMU: Uvijek nam je drago čuti za nove autore, te ćemo ih početi proučavati već danas. A smatram da je izučavanje nepoznatih autora dobar put da se izvučemo iz te jedne, svojevrsne, filozofske dogmatike koja je upakirana u nadilaženje crkvenih dogmi. Ako pogledamo neke, nazovimo ih "kutijaste" filozofske struje, primjerice kantovce, hegelovce, fregeovce, koja je poanta nadilaženja crkvenih dogmi ako je kategorija dogme ostala ista, dok je razlika samo u fenomenološkoj predmetnoj izbojini?

Smiljanić: Tako je, i to treba razbijati... ali danas, nažalost, taj institucionalizirani diskurs naginje k tome da se svi filozofski zainteresirani ljudi orijentiraju k nekim poznatim imenima i da se ne skreće s "mainstreama" svojevrsnim egzotikama.

ČEMU: Da, da, pritom se neminovno gubi ta kategorija nadilaženja, taj početni zor rađanja, taj luciferijanski ethos, prevladavanja i prelaženja postojećeg – što se gubi u čitavoj priči dogmatičnog institucionaliziranja filozofske misli.

Smiljanić: Valjalo bi fukoovski istražiti taj proces – kako u institucionaliziranom diskursu neki autori prolaze bolje od drugih, a nekada se to događa sasvim neopravdano.

ČEMU: Sjajno razmišljate, zapisujemo ideju! I, evo ga, posljednje pitanje... kod nas ste na CEEPUS-ovoj razmjeni ova dva tjedna, upoznali ste podosta studenata, sudjelovali ste u nastavi, pa nam recite jeste li primijetili možebitnu radikalnu razliku između hrvatskih i srpskih studenata, što u angažmanu, motivaciji što u znanju? Jeste li uspjeli primijetiti neke rudimentarne distinkcije u ovo kratko vrijeme?

Smiljanić: Prijatno sam iznenađen, no moram primijetiti da je ovdje sustav dobro uređen, te se razlikuje od našeg u Novom Sadu. Ovdje sam primetio da se nude i seminari gdje mogu da učestvuju studenti različitih godina, stoga mi se ovaj model više dopada, a on se i ustalio u zapadnoj Evropi i jako je dobar jer, s jedne strane iziskuje samostalnost studenta, a s druge strane donosi i komunikaciju među raznim generacijama studenata, što mi se iznimno sviđa. I ono čime sam prijatno iznenađen jest da na prvoj godini ima mnogo talentiranih studenata, tako da je bilo iznimno zanimljivo ovdje učestvovati u diskusiji s njima. Sve u svemu, jedno hvalevrijedno pozitivno iskustvo. Nadam se da je i studentima bilo zanimljivo, iako sam ih možda malo zamorio detaljima na posljednjem satu, pošto sam radio metafizofiju, što je malo zahtevnija tema, a ona zahtjeva više vremena za razradu...

ČEMU: Profesore, drago nam je što ste se odazvali pozivu za intervju, te se nadamo kako je to još jedan korak ka povezivanju hrvatskih i srpskih filozofa, profesora i studenata, što, smatramo, izostaje posljednjih godina, a na čijem nadilaženju intenzivno radimo. A i to je jedini put da izađemo iz domena lokalne centralizirane kutije na(r)cističkog filozofskog bdijenja.

Smiljanić: Apsolutno se slažem sa svim izrečenim, te koristim ovu priliku da pozovem sve zainteresirane studentice i studente da se prijave na studentski kongres u Novom Sadu, koji će se održati početkom ljeta.

ČEMU: Vidimo se u Novom Sadu, na vašem teritoriju... i još jednom Vam se srdačno zahvaljujem na razgovoru.

Smiljanić: Zahvaljujem se i ja Vama i želim Vam sve najbolje.